

УДК 338.26 : 005.51

ІНДИКАТИВНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Положенцев Д.В., здобувач
Краматорський економіко-гуманітарний інститут

У статті розглянуто питання індикативного управління та індикативного планування на державному і регіональному рівнях, визначено пріоритети соціально-економічної політики органів державної влади регіону.

Ключові слова: індикативне управління, індикативне планування, соціально-економічний розвиток, регіон, держава.

©Положенцев Д.В., 2011

Постановка проблеми. В умовах ринку економічний механізм господарювання включає різні інструменти регулювання діяльності господарюючих суб'єктів. Ці інструменти мають місце і на рівні держави в цілому, і на регіональному рівні, і в складних інтегрованих комплексах, до яких можна віднести корпоративні форми ведення бізнесу. Одним із способів непрямої дії, що визначає «правила гри» в діяльності господарюючих суб'єктів на різних рівнях господарювання, є індикативне планування [1].

Процеси глобалізації, що відбуваються в усьому світі, у тому числі і в Україні, сприяють розповсюдженню індикативного планування, а питання планування і регулювання діяльності набувають особливої ваги.

Аналіз публікацій. Проблемам індикативного планування свої роботи присвятили такі зарубіжні економісти, як Л. Вольрас, Дж. Хікс, Р. Дебре, Ж. Монне, К. Хайтані та ін. Багато що в теорію досліджуваного питання внесли такі радянські вчені, як В. Базаров, М. Бронштейн, В. Громан, В. Іоффе, Г. Фельдман та ін. Різні теоретичні й методологічні підходи до індикативного планування в сучасних умовах господарювання знайшли відображення в роботах вітчизняних учених С. Глазьева, В. Грузінова, К. Масімова, А. Петрова, Л. Демідова, З. Клімова, Р. Щербаковського, Н. Ананова, А. Євшагіна, Є. Іванова та ін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Визнаючи авторитет названих учених в галузі індикативного планування, слід зазначити, що аналіз систем і механізмів планування, вживаних на регіональному рівні, показав недостатність як теоретичної, так і методологічної й організаційної розробленості проблеми. У сучасних українських економічних умовах застосовуються окремі елементи індикативного планування у вигляді прогнозів, програм і окремих нормативів та індикаторів [4]. Практика показує, що участь у програмах, розроблених не в межах єдиної системи індикативного планування, не забезпечує підсистемам регіону можливого економічного зростання і відчутних пільг, не дозволяє реалізувати синергический ефект, що виникає, а часто негативно позначається на результатах діяльності окремих підрозділів регіону [6], створюючи загрозу економічної безпеки регіону в цілому. Разом з тим в умовах глобалізації індикативне планування матиме особливе значення для ефективного управління бізнес-структурами як інструмент непрямого регулювання діяльності автономних підсистем [2]. Актуальність теми дослідження зростає і у зв'язку з тим, що в Україні немає стрункої системи індикативного планування.

Мета статті – визначення відповідних принципів, пріоритетів, алгоритму самого процесу індикативного планування на різних рівнях управління.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим елементом стратегії є планування. Особливого значення набуває проблема формування вітчизняної моделі індикативного планування, її методологічного, методичного й інформаційного забезпечення. Планування є об'єктивним, закономірним продовженням і розвитком прогнозної діяльності.

Застосування індикативного планування в поєднанні із сучасними інформаційними технологіями дає змогу здійснити ефективне управління як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях.

В останнє десятиріччя в Україні відбуваються значні економічні перетворення, які торкнулися практично всіх сторін життя нашого суспільства, і в першу чергу управління. У нашій країні проблеми реформації системи управління носять особливо гострий характер у зв'язку зі зміною моделі розвитку, переходом до ринкових відносин. Нажаль, в Україні поки що слабо розвинута прогностична функція у вивченні еволюції управління в перспективі [6]. Саме в тих країнах, де глибоко і систематично займаються питаннями організації управління, відзначається найвища ефективність виробництва і задоволення потреби людей.

Планування як вид управлінської діяльності спрямоване на вибір оптимальної альтернативи розвитку об'єкту управління, розрахованої на певний часовий період: 1) завжди являє собою попереднє прийняття рішень, направлених на досягнення необхідних результатів у перспективі; 2) має бути гнучким і здатним адаптуватися до постійних змін самого об'єкту управління, змін зовнішнього середовища, тобто процес планування – процес ітераційний; 3) направлене на досягнення бажаного стану об'єкту господарювання, передбачає запобігання помилкових дій і скорочення невикористаних можливостей; 4) роль полягає не в прогнозі майбутнього стану об'єкта і не в пасивному пристосуванні до змін, а в активному перетворенні об'єкта планування; 5) орієнтація на інвестиційний процес.

У сучасних економічних умовах особливого значення набуває проблема формування вітчизняної моделі індикативного планування, її методологічного, методичного й інформаційного забезпечення. У світовій практиці більшість теоретичних і методичних положень індикативного планування залишається дискусійними і недостатньо розробленими. Необхідно створити вітчизняну модель, основою якої є системно структурний аналіз, прогнозування і динамічне ситуаційне моделювання.

Прогнозування в межах системи індикативного планування виступає як його перша, обов'язкова, аналітична стадія. Планування є об'єктивним, закономірним продовженням і розвитком прогнозуальної діяльності. Здійснюється взаємопроникнення і взаємовплив прогнозних і планових процедур [5]. Планове рішення повинно містити дві групи характеристик: 1) характеристики бажаних станів об'єкта управління в опорних точках (індикаторах); 2) характеристики способів досягнення цих станів (регуляторів).

Здійснення впливу на об'єкт управління передбачається за допомогою регуляторів особливих механізмів підтримки оптимального функціонування процесів. Регулятор є механізмом реакції на значення індикатора. Індикатор являє собою інтегральний показник (мультиплікатор), який кількісно визначає якісні характеристики того або іншого процесу, стану.

За ступенем економічної значущості об'єкти поділяються на дві категорії: 1) бюджетоутворюючі, життєзабезпечуючі. Для них передбачений жорсткий режим управління через регулятори; 2) для менш значущих система індикаторів і регуляторів діє у відстежувачому режимі.

Показником самодостатності стане стійке економічне зростання, оцінка якого проводиться за допомогою сформованого набору індикаторів. Центральним поняттям системи індикативного планування є індикатор – інтегральний показник, який кількісно визначає якісні характеристики процесу.

Індикатори визначаються як параметри меж, в яких система, що включає організаційні механізми, технологічні зв'язки, матеріальні та фінансові потоки, може стійко функціонувати і розвиватися. На відміну від показника, що дає лише кількісну констатацію, індикатор носить векторний, направлений характер. Індикатори мають граничні порогові (мінімальні і максимальні) рівні прибутковості, податкових ставок, режимів розвитку багаторесурсних систем.

Особливе місце займає визначення і використання порогових значень індикаторів, покликаних сигналізувати про наближення критичного стану об'єкта управління і необхідності зміни стратегії розвитку об'єкта, тобто включення регуляторів: 1) індикатори тривоги; 2) індикатор екстремального стану; 3) індикатор банкрутства [10] і т. д.

У середині граничних меж утворюється так званий коридор – необхідний і достатній для ухвалення управлінського рішення, але при цьому є необхідним встановлення адекватних порогових значень коридору. Реальність дії індикатора визначається не тільки кількісними характеристиками. Важливо, щоб індикатор був інструментальним, для якого існують регулятори прямої дії на об'єкт управління.

Формування індикаторів – процес, пов'язаний у тимчасовому аспекті. У даному разі ставиться за мету отримання єдиного індикатора, що характеризує стан об'єкта управління. Актуальним є питання про величину питомої ваги кожного з окремих регуляторів при їх агрегації. Якщо які-небудь регулятори лінійно або нелінійно залежать один від одного, то в системі присутня наявна інформація, що спотворює результати аналізу, прогнозування і, як наслідок, результати планування [8]. Для цієї мети необхідний множинний аналіз усієї сукупності заданих показників [9].

Процес управління будується на моніторингу показників (регуляторів) чинників, їх аналізі з урахуванням впливу на цільовий показник (індикатор), прогнозі можливих змін регуляторів, умов розвитку об'єкта управління, оцінці альтернативних варіантів рішення при виборі найефективніших варіантів. Планування фінансів господарюючого суб'єкта направлено на максимізацію фінансового результату його діяльності. Сучасні інформаційні технології дозволяють формувати моделі (образи) керованих систем з урахуванням не тільки значень вхідних ретроспективних даних, але і з урахуванням структури взаємодії цих даних (позначених ними елементів об'єкта управління) в конкретному економічному процесі [7]. При цьому реалізуються такі переваги, як можливість варіантного моделювання з урахуванням нелінійних взаємозв'язків,

сприйняття зашумлених вхідних даних, здатність до оперативного уточнення сформованої моделі керованого процесу (об'єкт) при доповненні необхідної інформації.

Основними напрямками використання системи індикативного планування в регіональному управлінні є:

- стратегічне управління регіоном (включаючи планування, організацію і контроль системи ключових показників – індикаторів);
- регіональне бюджетування;
- аналіз і прогноз тенденцій зміни складових регіонального бюджетного процесу (податки, збори, інвестиції, регіональне господарство, соціальна сфера);
- встановлення визначальних регуляторів і побудова системи моделей функціонування регіону;
- аналіз ходу реалізації комплексних регіональних програм і пріоритетних реформ (житлово-комунальної, соціального забезпечення та ін.);
- варіантне планування соціально-економічного розвитку регіону;
- оцінка і вибір варіантів соціально-економічної стратегії і тактики, визначення регіональних пріоритетів;
- аналіз і прогноз соціально-економічних наслідків застосування адміністративних, економічних регуляторів національною владою;
- попереджуваче прогнозування деформацій господарського механізму регіону;
- ухвалення раціональних рішень регіональними органами управління;
- створення ситуаційного центру для перших осіб, що визначають тактичну і стратегічну мету регіону.

Система регуляторів соціально-економічного розвитку, як правило, встановлюється відповідними нормативно-правовими актами органів державної влади регіону відповідно до чинного законодавства.

Система угод органів влади із суб'єктами економіки про параметри узгодженої участі в соціально-економічному розвитку регіону як інструмент індикативного планування регіонального розвитку є ключовою ланкою в механізмі реалізації стратегії його розвитку. Предметом угод є узгодження основних елементів системи збалансованих показників регіонального розвитку і надання їй нормативно-правової основи.

Розробка системи індикаторів регіонального розвитку і показників ефективності бізнесу і державного сектора в регіоні може здійснюватися поетапно.

1. Аналіз соціально-економічного розвитку регіону і визначення чинників, що впливають на досягнення індикаторів регіонального розвитку. Аналіз рівня соціально-економічного розвитку регіону включає комплексне вивчення темпів виробництва і розподілу валового регіонального продукту економіки, галузевої структури виробництва, виявлення міжтериторіальної пропорції, рівня збалансованості споживацького ринку, рівня життя населення і чинників, які на нього впливають, ступеня досягнення мети економічної політики регіональних органів влади. Аналітичні дані є основою для формування мети економічної політики органів влади регіону на планований період. Аналіз соціально-економічного розвитку проводиться на основі державних статистичних даних, даних регіональної статистики, даних органів місцевого самоврядування із застосуванням економіко-математичних методів, складанням різних балансів (міжгалузевого балансу, балансу ввезення-вивозу продукції, балансу трудових ресурсів, балансу доходів і витрат населення, зведеного фінансового балансу регіону та ін.).

На рівні державних і муніципальних підприємств проводиться аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища, в процесі якого з'ясовується використання потенціалу організації, її сильні і слабкі сторони, а також аналіз чинників, що впливають на виконання запланованих для цих підприємств завдань за обсягами виробництва й ефективності діяльності.

2. Розробка прогнозу соціально-економічного розвитку регіону на черговий рік і середньострокову перспективу відповідно до сценарних умов соціально-економічного розвитку України. Розробка прогнозу соціально-економічного розвитку регіону на черговий рік і середньостроковий період здійснюється, виходячи з аналізу досягнутих у попередньому році основних показників розвитку економіки і соціальної сфери. Прогнозування здійснюється з використанням сценарних умов розвитку, що розробляються щорічно в декількох варіантах.

Розроблені варіанти прогнозу соціально-економічного розвитку регіону на майбутній період підлягають ретельному аналізу на предмет виявлення основних диспропорцій розвитку і рівня забезпеченості регіональними ресурсами і власними доходами консолідованого бюджету.

3. Визначення пріоритетів соціально-економічної політики органів державної влади регіону на черговий рік і середньострокову перспективу і мети індикативного плану соціально-економічного розвитку регіону. Визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону в цілому, галузей, територій, бюджетної сфери і формулювання мети економічної політики регіональних органів влади здійснюється, виходячи з аналізу попереднього прогнозу соціально-економічного розвитку регіону, в межах сценарних умов розвитку економіки України. Вибір пріоритетів соціально-економічного розвитку супроводжується прогнозом їх впливу на основні показники соціально-економічного розвитку регіону, регіональних утворень і галузей економіки та соціальної сфери (альтернативні варіанти прогнозу). Потім здійснюється вибір оптимального варіанта прогнозу соціально-економічного розвитку регіону, галузей і територій, що враховує можливу реалізацію пріоритетів соціально-економічного розвитку.

4. Коректування прогнозу соціально-економічного розвитку регіону на черговий рік і середньострокову перспективу, виходячи із узгоджених пріоритетів економічної політики органів державної влади регіону. Уточнений прогноз соціально-економічного розвитку регіону на черговий рік і середньострокову перспективу розробляється, виходячи з вибраних пріоритетів економічної політики органів влади регіону шляхом вибраного варіанта сценарного прогнозу.

Уточнений прогноз включає:

- прогноз основних макроекономічних показників соціально-економічного розвитку регіону;
- прогноз основних показників розвитку галузей економіки регіону;
- прогноз доходів і витрат населення регіону, споживання і заощадження населення регіону, попиту і пропозиції на споживацькому ринку регіону;
- прогноз попиту і пропозиції основних видів товарів, робіт і послуг для задоволення державних потреб;
- прогноз основних показників рівня життя населення;
- прогноз інвестицій в економіку регіону;
- прогноз основних показників зовнішньоекономічної діяльності підприємств;
- прогноз основних показників охорони навколишнього середовища в регіоні;
- баланс трудових ресурсів регіону;
- баланс доходів і витрат населення регіону;
- основні показники міжгалузевого балансу регіону.

Прогнозування є основою при формуванні проектів консолідованого бюджету, цільових програм, адресної інвестиційної програми та індикативних планів.

Прогноз соціально-економічного розвитку регіону носить комплексний характер. У доповненні до прогнозу соціально-економічного розвитку регіону галузеві прогнози повинні розроблятися всіма органами виконавчої влади регіону (соціально-демографічний, прогноз використання природно-ресурсного потенціалу, екологічний прогноз, прогноз розвитку галузей економіки і прогноз розвитку галузей бюджетної сфери).

Прогноз соціально-економічного розвитку регіону на черговий рік і середньостроковий період є документом для використання його даних у плануванні діяльності всіх господарюючих суб'єктів економіки регіону [3] і населення.

Прогноз соціально-економічного розвитку регіону, територій, галузей є основою для розробки значень індикаторів і формування індикативного плану.

5. Формування переліку і значень індикаторів регіонального розвитку і переліку і значень показників ефективності бізнесу і державного сектора. Формування переліку і значень індикаторів регіонального розвитку здійснюється на основі прогнозу соціально-економічного розвитку регіону, вибраних пріоритетів економічної політики органів влади, прогнозів розвитку галузей економіки і бюджетної сфери і прогнозів територій регіону, регіональних цільових програм, адресної інвестиційної програми, програми державних закупівель для потреб регіону. На цьому етапі здійснюється законодавче визначення регіональної інвестиційної програми на черговий рік і середньостроковий період і крайових цільових програм на черговий рік і середньостроко-

вий період. Розробляється Зведений фінансовий баланс регіону на черговий рік і середньострокову перспективу та Перспективний фінансовий план на середньостроковий період.

На основі прогнозу соціально-економічного розвитку регіону і з метою досягнення основних індикаторів регіонального розвитку, муніципальних утворень і галузей здійснюється підготовка Угод про спільну діяльність органів влади з господарюючими суб'єктами недержавної форми власності. При цьому здійснюється уточнення переліку індикаторів розвитку господарюючих суб'єктів (показників ефективності бізнесу), підготовка й узгодження тексту Угоди, розроблення механізмів державної підтримки суб'єкта, прогноз очікуваних результатів Угоди і надання державної підтримки, розроблення механізму щомісячного і щоквартального моніторингу за діяльністю підприємства (організації) і виконанням індикаторів.

Із керівниками державних підприємств органи влади, органи місцевого самоврядування повинні укладати Контракти на виконання показників індикативного плану підприємства (показників ефективності державного сектора). У контракт включаться перелік і значення індикаторів фінансово-господарської діяльності підприємства, які є обов'язковими для виконання підвідомчими підприємствами.

6. Реалізація індикативного плану соціально-економічного розвитку регіону. На цьому етапі здійснюється правове закріплення регуляторів соціально-економічного розвитку регіону, включаючи розробку нормативно-правових актів надання податкових преференцій, форм державної підтримки суб'єктів економіки і субсидування населення, затвердження цільових програм, адресної інвестиційної програми, обсягів поставки продукції для державних потреб і затвердження бюджету.

Визначається порядок моніторингу виконання показників індикативного плану регіону, галузей, соціальної сфери, територій, окремих підприємств і установ, а також моніторинг виконання угод органів влади з організаціями недержавного сектора економіки.

Висновки. Таким чином, використання системи збалансованих показників індикативного планування регіональної економіки дозволить, на наш погляд, підвищити ефективність стратегічного менеджменту соціально-економічного розвитку регіону.

Література:

1. Беклемишев А.В. Финансовое планирование на предприятии в условиях кризиса/ А.В. Беклемишев, И.М. Брыкин// Финансовая газета: международный финансовый еженедельник. – М.: Международная Медиа Группа, 2010. – 48 с.
2. Береснев В.Л. Модели индикативного планирования развития ресурсных регионов / В.Л. Береснев, С.М. Лавлинский, С.А. Суспицын// Регион: экономика и социология. – 2008. – № 4. – С.15-32.
3. Галенко В.П. Бизнес-планирование в условиях открытой экономики: учеб. пособие / В.П. Галенко, Г.П. Самарина, О.А. Страхова. – М.: Academia, 2005. – 283 с.
4. Гринберг Р. Становление отечественной рыночной экономики и проблема долгосрочного планирования/ Р. Гринберг // Общество и экономика. – 2007. – № 11-12. – С. 108-112.
5. Жиленкова М.М. Напрями удосконалення інформаційного забезпечення аналізу соціально-економічного розвитку регіонів України/ М.М. Жиленкова // Статистика України. – 2009. – № 2. – С. 62-63.
6. Жукович І.А. Порівняльний аналіз розвитку науково-технічного потенціалу України та інших країн світу/ І.А. Жукович, Ю.О. Рижкова// Статистика України. – 2009. – № 2. – С. 69-75.
7. Лавлинский С.М. Модели индикативного планирования социально-экономического развития ресурсного региона/ С.М. Лавлинский. – Новосибирск: Изд-во СО РАН, 2008. – 246 с.
8. Марача В. Региональное стратегическое планирование: основные подходы и условия реализации/ В. Марача // Проблемы теории и практики управления. – 2008. – № 11. – С. 35-42.
9. Селиверстов В.Е. Региональный мониторинг как информационно-управленческая основа региональной политики и стратегического планирования/ В.Е. Селиверстов// Регион: экономика и социология. – 2010. – № 2. – С. 3-40.

10. Хан Д. ПиК: Планирование и контроль, система планирования и контроля, планово-контрольные расчеты. Стоимостно-ориентированные концепции контроллинга: с описанием применения в концернах: пер. с нем. / Хан Д., Хунгенберг Х. – 6-е изд., перераб. и расш. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 925 с.

Аннотация

ИНДИКАТИВНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Положенцев Д.В., соискатель

Краматорский экономико-гуманитарный институт

В статье рассмотрены вопросы индикативного управления и индикативного планирования на государственном и региональном уровнях, определены приоритеты социально-экономической политики органов государственной власти региона.

Ключевые слова: индикативное управление, индикативное планирование, социально-экономическое развитие, регион, государство.

Summary

INDICATIVE PLANNING AS INSTRUMENT OF EFFECTIVE MANAGEMENT

PolozhentseV D.V., competitor

Kramatorsk institute of economics and humanities

In the article the questions of indicative management and indicative planning are considered on state and regional levels, priorities of socio-economic policy of public of region authorities are certain.

Key words: indicative management, indicative planning, socio-economic development, region, state.

Надійшла до редакції 25.01.2011 р.

Науковій керівник Третяк В.П., к. е. н., доцент